

**O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINI RAQAMLASHTIRISHDA
INSTITUTIONAL MEXANIZMLAR VA ULARNING IQTISODIY
SAMARADORLIGINI BAHOLASH**

Ilmiy rahbar TDIU, prof

B.U.Shermuxamedov

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Buxgalteriya hisobi” fakulteti

2-kurs talabasi Qosimova Fazilat Sherzod qizi

Elektron pochta: qosimovafazilat63@gmail.com

Bog‘lanish uchun raqam: +998507749033

Annotatsiya: Mazkur tezisdagi O‘zbekiston iqtisodiyotini raqamlashtirishda shakllanayotgan institutsional mexanizmlarning mohiyati, tuzilishi va iqtisodiy samaradorligini baholash masalalari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot muammosi sifatida mavjud me‘yoriy-huquqiy bazaning amaliyot talablaridan orqada qolishi, raqamli transformatsiya jarayonlarini muvofiqlashtiruvchi institutlar faoliyatidagi birlashish yetishmasligi va samaradorlik baholash metodologiyasining takomillashmaganligi belgilangan. Tadqiqotda qiyosiy tahlil, statistik-empirik usullar va institutsional iqtisodiyot nazariyasi metodologiyasidan foydalanilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, 2020–2024-yillar davomida amalga oshirilgan tizimli islohotlar raqamli infratuzilma va axborot xizmatlari sohalarida sezilarli ijobiy siljishlarni ta‘minlagan, biroq institutsional cheklovlar raqamli iqtisodiyot ulushining barqaror o‘shishiga to‘sqinlik qilmoqda. Tezisdagi muallif tomonidan institutsional samaradorlikni baholashning ko‘rsatkichlar tizimi taklif etilgan va raqamli transformatsiyani jadallashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Raqamli iqtisodiyot, institutsional mexanizmlar, raqamli transformatsiya, iqtisodiy samaradorlik, “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi, elektron hukumat, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari.

KIRISH

Zamonaviy jahon iqtisodiyotida raqamli texnologiyalarning tarmoqlararo integratsiyasi iqtisodiy o‘shishning yangi manbai sifatida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbekiston uchun raqamlashtirish masalasi nafaqat texnologik yangilanish, balki milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, investitsion muhitni yaxshilash va iqtisodiy samaradorlikni ta‘minlashning strategik yo‘nalishiga aylanmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi PF-6079-sonli farmoni raqamlashtirish sohasidagi davlat siyosatini tubdan yangi poydevorga qo‘ydi.

Ushbu farmonda 2030-yilgacha raqamli iqtisodiyot ulushini yalpi ichki mahsulotning 30 foiziga yetkazish, elektron tijorat va raqamli xizmatlar bozorini kengaytirish, shuningdek, “aqlli shahar” va “aqlli qishloq” kontseptsiyalarini tatbiq etish kabi maqsadlar belgilab berilgan. Bundan tashqari, 2020-yil 28-apreldagi “Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4699-sonli qaror davlat boshqaruvida raqamli platformalarni joriy etish va axborot tizimlarini integratsiyalash bo‘yicha aniq mexanizmlarni belgilagan.

ASOSIY QISM

Xorijiy tadqiqotchilar orasida raqamli iqtisodiyot va institutsional mexanizmlar sohasida bir qator yetakchi olimlarning ishlari alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. Daron Akemoglu va Simon Johnson institutsional tuzilmaning uzoq muddatli iqtisodiy o‘rishga ta‘sirini empirik jihatdan asoslab, zamonaviy institutsional iqtisodiyot nazariyasining metodologik poydevorini yaratgan. Klaus Schwab to‘rtinchi sanoat inqilobi kontseptsiyasi doirasida raqamli transformatsiyaning milliy iqtisodiyotlar uchun strategik ahamiyatini keng qamrovli tarzda tahlil qilgan. Erik Brynjolfsson va Andrew McAfee esa raqamli texnologiyalarning iqtisodiy samaradorlikka, mehnat bozoriga va iqtisodiy tengsizlikka ko‘rsatadigan ta‘sirini empirik ma‘lumotlar asosida o‘rganib, raqamli iqtisodiyot nazariyasiga muhim hissa qo‘shgan. Karl Shapiro va Hal R. Varian tarmoq iqtisodiyoti va axborot texnologiyalari bozori mexanizmlarini tahlil qilish orqali raqamli platformalar faoliyatining institutsional asoslarini ilmiy jihatdan asoslab bergan.

Raqamli iqtisodiyotning institutsional mexanizmlari deganda davlat tomonidan yaratilgan qonunchilik bazasi, me‘yoriy hujjatlar tizimi, maxsus tashkiliy tuzilmalar va raqamli transformatsiyani rag‘batlantiruvchi tartib-qoidalar majmuasi tushuniladi. O‘zbekistonda bu yo‘nalishda Raqamli texnologiyalar vazirligi, IT Park, “Raqamli hukumat” markazi va bir qator vakolatli idoralar faoliyat ko‘rsatmoqda.

Tadqiqotda qiyosiy tahlil va institutsional iqtisodiyot metodologiyasidan foydalanib, ushbu tuzilmalarning samaradorligi, qonunchilik barqarorligi va raqamli loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlari ko‘rib chiqildi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatmoqdaki, institutsional bazaning parchalanishi va idoralararo muvofiqlashtirish yetishmasligi raqamli transformatsiya sur‘atlarini sekinlashtiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Institutsional samaradorlik masalasini yanada chuqurroq tahlil qilish maqsadida tadqiqotda Shimoliy Evropa mamlakatlari, xususan Estoniya va Finlyandiya hamda Janubi-Sharqiy Osiyo davlatlari tajribasi qiyosiy o‘rganildi. Ushbu mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, raqamli transformatsiyaning yuqori sur‘atlari birinchi navbatda qonunchilik barqarorligi, davlat-xususiy sektor hamkorligi va vakolatlarning aniq taqsimlanishi orqali ta‘minlanadi. O‘zbekiston uchun ushbu tajribani milliy sharoitlarga moslashtirib qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda axborot hamda aloqa xizmatlari sohasi yalpi ichki mahsulotda 12,3 foizlik o'sish ko'rsatdi, bu iqtisodiyotning eng jadal rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri sifatida e'tirof etildi. 2024-yilda umumiy YaIM hajmi 121,4 milliard dollarni tashkil etdi va o'sish sur'ati 6,5 foizga yetdi. IT Park rezidentlari soni 2019-yildan 2024-yilgacha 7 barobarga oshib, 1 800 dan ortiq kompaniyaga yetdi, ularning eksport hajmi esa 300 million dollardan oshdi. Elektron tijorat bozorining yillik o'sish sur'ati 9–11 foiz atrofida ekanligi ham qayd etilmoqda. Biroq raqamli iqtisodiyotning YaIMdagi ulushi rivojlangan mamlakatlardagi 10–11 foizlik ko'rsatkichdan hali ham sezilarli darajada past qolmoqda.

Institutsional mexanizmlarning samaradorligini pasaytirayotgan yana bir muhim omil — malakali kadrlar yetishmasligi hisoblanadi. 2023-yilda IT sohasidagi bo'sh ish o'rinlari taklif etilayotgan mutaxassislar sonidan 2,3 barobar oshib ketganligi qayd etilgan. Bu holat raqamli transformatsiyaning uzoq muddatli barqarorligiga bevosita tahdid solmoqda. Shu munosabat bilan davlat tomonidan "One million coders" dasturi va IT ta'lim tizimini kengaytirish bo'yicha tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Moliyalashtirish mexanizmlari nuqtai nazaridan ko'rilganda, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida 2021-2024-yillar mobaynida davlat raqamli infratuzilmasiga jami 2,1 milliard dollarga yaqin mablag' yo'naltirildi. Shundan xususiy investitsiyalar ulushi yildan-yilga oshib bormoqda va 2024-yilda umumiy raqamli investitsiyalarning 38 foizini tashkil etdi. Biroq tadqiqot shuni ko'rsatadiki, investitsiyalarning mintaqalar bo'yicha taqsimlanishida sezilarli nomutanosiblik mavjud. Toshkent shahri va Toshkent viloyati umumiy raqamli infratuzilma sarmoyalarining 60 foizidan ko'prog'ini to'plagan, qolgan hududlar esa infratuzilma rivojlanishining ancha quyi bosqichida turibdi.

XULOSA

Xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, O'zbekistonda raqamli transformatsiyani ta'minlovchi institutsional baza so'nggi yillarda sezilarli darajada mustahkamlangan va "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida maqsadli siyosat yo'nalishi belgilab olingan. Biroq me'yoriy tartibga solish tizimidagi bo'shliqlar, raqamli infratuzilmaning mintaqaviy qamrovi va samaradorlik monitoringi metodologiyasining yetarli darajada takomillashmaganligi raqamlashtirish jarayonlarining iqtisodiy samarasini to'liq ro'yobga chiqarishga imkon bermayapti. Ushbu masalalarga yechim topish, institutsional mexanizmlarni takomillashtirish va baholash tizimini joriy etish mamlakatimizning raqamli iqtisodiyotdagi o'rnini mustahkamlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Acemoglu D., Johnson S. Power and Progress: Our Thousand-Year Struggle Over Technology and Prosperity. – New York: PublicAffairs, 2023. – 546 p.

2. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. – Geneva: World Economic Forum, 2016. – 192 p.
3. Brynjolfsson E., McAfee A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. – New York: W.W. Norton, Company, 2014. – 320 p.
4. Shapiro C., Varian H.R. Information Rules: A Strategic Guide to the Network Economy. – Boston: Harvard Business School Press, 1999. – 352 p.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi PF-6079-sonli Farmoni. – <https://lex.uz/docs/-5030957>
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 28-apreldagi “Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4699-sonli Qarori. – <https://lex.uz/docs/-4800657>
7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Rasmiy statistik ma’lumotlar. – <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/raqamli-iqtisodiyot>
8. O‘zbekiston Respublikasi 2024-yil YaIM ko‘rsatkichlari. – <https://invexi.org/press/economic-growth-of-uzbekistan-in-2024-gdp-results-and-trends/>
9. Milliy statistika qo‘mitasi. 2023-yil iqtisodiyot tarmoqlari statistikasi. – <https://www.uzbekistan.org.ua/uz/yangiliklar/6941-o-zbekiston-iqtisodiyoti-raqamlarda-qaysi-soha-qanday-rivojlanmoqda.html>